

УЗ НОВИ ЗАКОН О РАТНИМ МЕМОРИЈАЛИМА

Држава и споменици

Сам по себи, Закон усвојен на Видовдан 2018. непотребан је и готово непримењив, послове из делокруга културе премешта у Министарство рада... али, будући да се једним делом бави материјом коју називамо *јавни споменици*, он је добар повод да се проговори о великим проблемима у овој области. Оне највеће проблеме овај Закон није ни дотакао, а убеђен сам да његови аутори немају ни представу чиме је суштински требало да се баве. Потпуно очекивано, настављен је дух социјалистичког самоуправљања и „друге Југославије”

Пише: Ђорђе М. Србуловић

Иако се Законом јавни споменици делом враћају под „окриље” државног старања, јер су још 1990. године Законом о културним добрима изузети из надлежности државе (поновљено и 1994), а до тада постојећи закони о јавним споменицима (републички и покрајински јер савезног тада већ није било), стављени су ван снаге, начин размишљања и дух СФРЈ, присутни су и у Закону о ратним меморијалима. Заинтересовани читалац може овај, као и друге поменуте законе, пронаћи на интернету, па се нећу бавити ни

тумачењем, ни цитирањем. Он је само повод да се проговори о великим проблемима који постоје у овој области.

Но, пре свега да појаснимо шта се под појмом јавни споменик подразумева. Јавни споменик је скулптура, фигура (уобичајено: споменик), биста, спомен-плоча, фонтана, спомен-чесма, сакрални споменици у простору, попут крстова, калварија, постаја и др., те друга спомен-обележја. У јавности се често брка појам јавног споменика са спомеником културе. Споменик културе може бити објекат, део објекта, простор, археолошки локалитет и др. Јавни споменици су у делокругу локалне самоуправе а споменике културе утврђује држава (Влада, а у изузетним случајевима Народна скупштина). Механизми подизања јавног споменика и механизам утврђивања споменика културе другачији су, итд.

Шта је погрешно (застарело) у начину размишљања у споменичкој проблематици, а што је присутно и у овом Закону?

Питање власништва.

Чији су јавни споменици? У чијој су својини и где то пише? Да бих био јасан: чији је споменик цару Николају у Београду, или споменик Светозару Милетићу у Новом Саду? Свака столица, ма и поломљена, у општини, или месној заједници, има своју инвентарну плочицу, води се као општинска имовина (имовина месне заједнице), у инвентарним књигама, има своју финансијску вредност, о чему извештај подноси на крају године пописна комисија. Овде нема власника, јер држава од власништва бежи, а самим тим и од одговорности. Наравно: може се на нивоу локалне самоуправе донети одлука да завод за заштиту споменика води евиденцију о подигнутим јавним споменицима, или да прописује мере и израђује пројекте за њихову обнову – ако су исти оштећени, али то није одговор на питање чија су својина јавни споменици. Да појаснимо: ако је споменик цару Николају у Београду, на пример, утврђен за споменик културе, он је у јавној својини (мада се ни тада не каже у чијој: града, покрајине, републике), али – ако није? Пример из Новог Сада: споменик Светозару Милетићу у центру Новог Сада, утврђен је још 1948. године за споменик културе – па је, по Закону о културним добрима, у јавној својини. Али: споменик Ђури Јакшићу у Дунавском парку у истом граду – није, као ни много других. Чији је Ђура? Или: чија је фонтана на Славији, у чијој својини/власништву је пре тога, био гроб и надгробни споменик Димитрија Туцовића на истом месту? Или, мало запетљанији пример: ССРНЈ је 1972. године, поставио спомен-плочу на фасаду неког привредног објекта. ССРНЈ одавно не постоји, а фабрика приватизована. Чија је спомен-плоча? Каква је да је, она је сведочанство једног времена. Може се десити, као

што се дешава, да је у фабричком кругу подигнута фонтана са скулптуром и да је све рад неког признатог уметника. Новом газди то смета, јер је решио да прошири халу. Шта ће се десити? Оде фонтана, као што је давно отишао соц-савез.

Наставља се наслеђена пракса и начин размишљања, само што су „модерна времена” обogaћена самоуправним доживљајем приватизације: „не можемо ништа, јер је то ствар власника”, чиме држава сама поништава постојање јавног интереса. Замислимо да је власник странац и да одлучи да пренесе фонтану у родну Анадолију, на пример. „Наше” је постало приватно, па и страном, у овом случају турском? „Све је то наше” постаје турска својина? Ако неко мисли да је једноставнија „ствар” са крстовима/крижевима, вара се. Нису у власништву црква, а колико ми је познато – цркве их ни не потражују.

ПИТАЊЕ СИСТЕМА ВРЕДНОСТИ

Распадом последњег облика „треће” Југославије, 2006. године, Србија је требало да се нађе у самосталној, српској држави. Сама чињеница да дан када је Србија поново постала самостална – 5. јун 2006. године – нико не помиње, нити га се сећа, говори да се Србија није утемељила. Она је некако биполарно наставила и још увек наставља да бауља: мало је Југославија, мало је бивша југословенска република. Сваки, па и најмањи покушај да се конституише као српска, етикетира се и дисквалификује.

Иако је из Закона, али и из праксе, избачен термин „Народноослободилачка борба и социјалистичка револуција”, убачен је други, који је суштински идентичан, нешто историјски проширен: „неговање традиције ослободилачких ратова Србије”. Све што је признавано у време „Титове Југославије”, признаје се и данас, само је мало проширено Првим светским ратом.

Територија данашње Републике Србије је од почетка XX века, па до 1912. године,

припадала трима, а од тада па до 1918. двома државама: Краљевини Србији и Аустро-Угарској. Од 1918–2006. године, та територија била је саставни део неке од Југославија, да би 2006. постала самостална држава, Република Србија. Њој је 2008. године, одузето Косово и Метохија (?). Ситуација је, дакле, више него компликована. Зато је било неопходно да данашња држава донесе јединствене критеријуме вредновања прошлости са данашњих позиција, а не да нешто подразумева и да под Србијом подразумева другу Југославију, или југословенску социјалистичку републику Србију. Ако се уклањају или постављају споменици југословенским величинама, о томе мора да се одреди српска држава, а не овај или онај појединац, странка, НВО... као што мора јасно, и на чињеницама засновано, да се одреди према идеологијама из прошлости и њиховим резултатима. Потребно је ново читање и превредновање прошлости са српског становишта. Да ли би у Србији било могуће подићи споменик Мехмед-паши и Макарију Соколовићу, као што је у Андрић-граду? Дража Михаиловић је рехабилитован, па не може споменик у Београду. Када је турска окупација рехабилитована па може велики везир? (Андрић-град није у Србији, али је Србија помогла подизање споменика, а на откривању је присуствовао црквени врх и представници државног врха.) Ако није – да ли то значи да је могућ споменик Милану Недићу и без рехабилитације? Или: у време постојања социјалистичке државе, по Војводини је, сходно марксистичком виђењу Револуције 1848/49, подигнуто више обележја посвећених Лајошу Кошуту. Нисам за уклањање споменика, али је чињеница да је мађарска војска чији је „врховни командант” био Лајош Кошут, током 1848/49 над Србима починила невиђен погром, између осталог и потпуно порушила Нови Сад, починивши велики ратни злочин. Шта каже званично српска држава о овом? Није згодно то сада да потежемо, добри смо са Мађарима? Па, није реч о томе. Реч је о односу према прошлости и о дефинисању идентитета народа и државе. Укинули смо 2001. године Дан устанка, шта се тим делом наше прошлости? Да ли су црвеноармејци и припадници НОВЈ само ослободиоци, или...? Какав је став српске државе према свим Југославијама? Или је све то компликовано, „па је боље не дирати”? Или, да карикирам: „И Србија и Југославија”? Кад смо се тако договорили? На крају и 90-те: споменик Ћинђићу се подиже, а Милошевићу? Шта каже Србија?

И на крају: шта каже Србија о споменицима припадницима ОВК, Меморијалу Адему Јашарију и мноштву сличних споменика по КиМ? Хоће ли се донети одлука о њиховом уклањању, без обзира што се иста тренутно не може реализовати, или ни то није згодно док се не реши статус (за који ја наивно верујем да је решен још 1389, када је Косово постало дефинитивно моје)? Чији су наши споменици, чија је наша држава? <

Објављено: понедељак, 20. август 2018, 21:49h

